

Ernest Mandel: Inledning till boken "Marxist Economic Theory"

Den akademiska världens inställning till den marxistiska ekonomiska teorin präglas av en märklig paradox. För ett halvt sekel sedan var denna teori ämne för ett allt större teoretiskt intresse och intensiva diskussioner i universitetskretsar, men den sades sakna all praktisk betydelse: en socialistisk ekonomi "är ogenomförbar" sa ekonomerna.¹ Idag förnekar ingen att den marxistiska teorin på ett framgångsrikt sätt kan inspirera både små och stora staters ekonomiska politik, men inom akademiska kretsar bemöts den nu bara med ointresse eller förakt.² Om den ibland förekommer som ämne för mer genomgripande studier så sker det inte för teorins egen skull, utan såtillvida som den är en underavdelning till den nya "vetenskap" som kallas "sovjetologi" eller ingår i en ännu märkligare vetenskapsgren, "marxologin"...

De som anser att den marxistiska analysmetoden och alla de resultat den har givit upphov till är giltiga – och författaren är oreserverat av denna uppfattning – skulle givetvis kunna genmäla att detta inte är förvånande. Står inte de akademiska vetenskaperna "i den härskande klassens tjänst"? Är inte den kapitalistiska världen "inbegripen i en kamp på liv och död" med det "socialistiska lägret"? Är inte den marxistiska teorin ett av detta "lägers" viktigaste vapen? Måste inte kapitalismens tjänare systematiskt misskreditera allt som är till nytta för deras klassfiender? Ur denna synvinkel är den misstro som riktas mot marxismen i väst bara en yttring av klasskampen, och indirekt bekräftar den de marxistiska tesernas giltighet. Detta sätt att resonera riskerar att ge upphov till en dialog som liknar den som hålls mellan personer som är oemottagliga för varandras argument, precis som utbytet av "tekniska" skällsord mellan marxister och psykoanalytiker.

Vi kan naturligtvis inte förneka att det finns ett korn av sanning i dessa påståenden, men bara ett korn! Om vi på ett objektivt sätt betraktar den sfär där teorier formas och försvaras, så kan vi inte förneka att man där kan träffa ett stort antal cyniker och karriärister, folk som säljer sina pennor och hjärnor till högstbjudande, eller som med hjälp av hårklyveri byter inriktning på sitt tänkande om det riskerar att inverka menligt på deras karriär. Tack vare att Sovjetunionen har fått en större materiell styrka, måste man dessutom tillägga att den under några decennier också har utövat ett liknande inflytande.

Men ingen marxistisk teori värd namnet och trogen Marx' egen stora vetenskapliga tradition, kan begränsa frågan om teoriernas utveckling till enbart korrupcion, vare sig direkt (via personliga intressen) eller indirekt (via tryck från den omgivande miljön). Mer än en gång betonade Marx och Engels att teoriernas historia har sin egen dialektik, att teorier utvecklas på grundval av data som går i arv från en generation till en annan, och genom strider mellan motstridiga meningsinriktningar (jämför Engels' brev till Franz Mehring, 14 juli 1893).^{*} Den sociala inriktningen hos denna process påverkas i huvudsak av det på detta sätt anskaffade materialet, med dess egna motsättningar och möjligheter till "explosioner" åt olika håll.

1 E Lippincott, inledning till Oskar Lange och Fred M Taylor, *On the economic theory of socialism*, Minneapolis (Minnesota) : University of Minnesota press, 1948, s 3.

2 J M Keynes beskriver Marx' *Kapitalet* som "en förlegad ekonomisk lärobok... inte bara vetenskapligt felaktig utan också utan intresse eller tillämplighet för det moderna samhället." (Keynes, *Essays in persuasion*, London 1951, s 300.) A A Berle Jr menar att Marx' politiska ekonomi är utsliten och motbevisad. (Berle, *The 20th century capitalist revolution*, New York : Harcourt, Brace and company, 1954, s 13-24.) François Perroux förkunnar att "ingen av de 'kroniska tendenser' [som Marx visade hos kapitalismen] går att visa logiskt eller bevisa med hjälp av vetenskapliga observationer." (Perroux, *Le capitalisme*, Paris : Presses universitaires de France, 1948, s 109.) Raymond Aron skriver: "Marxismen har inte längre någon plats inom kulturen i väst, inte ens i Frankrike eller Italien, där en stor del av intelligentsian öppet stöder stalinismen. Det är fåfängt att leta efter en ekonom värdig namnet som kan beskrivas som marxist i ordets egentliga mening." (Aron, *L'opium des intellectuels*, Paris : Calmann-Lévy, 1955, s 115. [Gavs 1926 ut i engelsk upplaga – öa.]) Och så vidare.

* Finns på svenska på www.marxists.org – öa.

I en kommentar till Marx' *Theorien über den Mehrwert* [Teorier om mervärdet], som skulle ha utgjort band 4 av *Kapitalet*, betonar Rudolph Hilferding helt riktigt att denna skrift utgör en studie av teoriernas dialektiska utveckling i enlighet med deras egen logik och inre motsättningar (*Selbstentwicklung der nationalökonomischen Wissenschaft*). Marx angav bara att den samhälleliga faktorn förklarade denna utveckling i sista hand, och inte alls var en omedelbar förklaring.³

Den marxistiska traditionen sammanfattar den borgerliga, det vill säga den "officiella" eller "akademiska" politiska ekonomins utveckling i tre stadier, som vart och ett sammanfaller med ett stadium i kapitalismens utveckling. Under det skede då borgarklassen avancerar till ställningen som härskande klass ger sig den politiska ekonomin i kast med att behärska den ekonomiska verkligheten, och vi ser då utarbetandet av arbetsvärdeteorin, från William Petty till Ricardo. Därefter kommer ett skede då borgarklassen blir indragna i mer intensiva klasstrider med proletariatet, dock utan att slutgiltigt ha undanröjt de tidigare härskande klasserna. Det är en period då den spännvidd av möjligheter som finns inneboende i den borgerliga arbetsvärdeteorin är som allra störst, så att vi å ena sidan får se uppkomsten av den marxistiska skolan, och å den andra den borgerliga ekonomiska tänkandets olika postcardianska skolor. Under det tredje stadiet, till sist, behöver borgarklassen, som slutligen har befäst sin ställning som härskare, bara föra en försvarskamp mot proletariatet. Det är perioden av förfall för den borgerliga politiska ekonomin. Den upphör att vara vetenskaplig och blir enbart försvarande. Arbetsvärdeteorin ersätts först av den "vulgära (eklektiska) ekonomin", och därefter av marginalnytteskolan eller blandformer som förenar eklekticism och marginalnytteteorier.

Men om man analyserar hur det officiella ekonomiska tänkandet har utvecklats under de senaste 30 åren, märker man att detta schema är ofullständigt. Efter den stora krisen 1929-1933 går det med lätthet att urskilja ett *fjärde* stadium i den borgerliga politiska ekonomins utveckling: ett stadium av *rent pragmatiska teorier*. Rent försvar fungerar bara så länge systemet endast hotas på det teoretiska området. Det blir löjligt otillräckligt så fort systemet riskerar att falla samman i praktiken.

Från detta ögonblick kastar den politiska ekonomin av sig sitt rent akademiska intresse, för att bli *en teknik för att i praktiken stärka kapitalismen*. Det har i själva verket varit dess funktion sedan den "keynesianska revolutionen" och utarbetandet av de olika ekonometriska teknikerna.⁴

Här kommer vi in på orsaken till det ointresse som dagens "officiella" ekonomer visar gentemot marxismen. I deras värld verkar marxismen bara vara en av "den gamla politiska ekonomins" skolor, som var inriktade på mikroekonomiska frågor och nöjde sig med att "resonera abstrakt" utan att ge några recept på hur man ska öka mängden anställda eller avhjälpa en brist i betalningsbalansen. De enda av dagens ekonomer som ger Marx en högt uppsatt plats i de ekonomiska teoriernas historia är dessutom just de som ser honom som förfader till de makroekonomiska teorier som är på modet nuförtiden.⁵ Även en del marxister försöker visa att Marx' förtjänst är att ha "förebådat" Keynes, teorierna om ekonomiska cykler och beräkning av nationalinkomsten...

Men även om intresset för "rent" ekonomiska frågor utan omedelbar praktisk betydelse har minskat i vår tid, som ju har kännetecknats av enorma sociala omvälvningar,⁶ så är de som påstår sig vara marxister delvis ansvariga för det minskade intresset för marxistisk ekonomisk teori. Faktum är att de under nästan 50 år har nöjt sig med att upprepa Marx' lära i sammanfattningar av *Kapitalet* som alltmer har förlorat kontakten med dagens verklighet. Här kommer vi in på den andra orsaken till

3 R Hilferding, *Aus der Vorgeschichte der Marxschen Oekonomie*, i *Die Neue Zeit*, vol XXIX, del 2, s 574.

4 Se kapitel 18, avdelningarna "Den keynesianska revolutionen" och "Ekonometrin, eller pragmatismens seger".

5 I synnerhet Schumpeter (*History of economic analysis*, London : Allen & Unwin, 1954, s 391), Henri Guitton, (*Les fluctuations économiques*, Paris : Sirey, 1951, s 329-332), J B Condliffe (*The commerce of nations*, Allen & Unwin, 1951, s 241), Alvin Hansen (*Readings in business cycles and national income*, London : Allen & Unwin, 1953, s 129), etc.

6 Paul M Sweezy, *Teorin för den kapitalistiska utvecklingen*, Stockholm : Rabén & Sjögren, 1970, [s 209 i engelska upplagan].

den paradox som nämndes i början: att marxisterna varit oförmögna att upprepa det arbete som Marx genomförde på 1800-talet under 1900-talets andra hälft.

Denna oförmåga har framförallt politiska orsaker. Den är resultatet av den underordnade ställning som teorin fick i Sovjetunionen och de kommunistiska partierna under Stalinperioden. Under denna era var teorin tjänare åt dagspolitiken, precis som filosofin under medeltiden tjänade teologin. Denna situation ledde till att teorin förvrängdes i riktning mot pragmatism och försvar, som speciellt visade sig i den ekonomiska teorin. Eftersom Stalinperioden också kännetecknades av att det var förbjudet med oberoende teoretisk forskning, så lade sig en steril dogmatism ovanpå denna apologetiska förvrängning, och bildade på så sätt en struktur som är fränstötande på den unga generationen både i öst och väst. Det tar lång tid för ett tänkande som har avbrutits och förvrängts i 25 år⁷ att komma igång, speciellt om de samhällsförhållanden som när allt kommer omkring har orsakat detta avbrott i grund och botten inte har avskaffats.

Dessutom finns det ett andra skäl till denna avbrutna utveckling av det marxistiska ekonomiska tänkandet, inte bara i Sovjetunionen och till denna förbundna partier, utan också i väst, i alla de marxistiska skolor som har varit självständiga från Sovjetunionen. Det härrör ur ett missförstånd gällande själva den marxistiska metoden.

I ett berömt stycke i sitt förord till *Till kritiken av den politiska ekonomin*, förklarar Marx' den metod som en vetenskaplig framställning måste följa – att utgå från det abstrakta för att återskapa det konkreta.⁸ Otaliga personer som velat popularisera Marx texter har inspirerats av detta stycke, liksom av strukturen i *Kapitalets* tre band, för att om och om igen, i förkortad och ofta otillfredsställande form, upprepa de ekonomiska förklaringar som Marx i detalj utformade förra seklet.

Men *man ska inte blanda ihop framställningssättet med det ursprung som kunskapen har*. Även om Marx bestämt hävdar att man inte kan förstå det konkreta utan att detta först har benämnt upp i de abstrakta förhållanden som det utgörs av, så betonar han lika mycket att dessa förhållanden i sig själva inte bara kan vara resultatet av lysande ingivelser eller en överlägsen förmåga till abstraktioner. De måste härröra ur studier av data som grundas på erfarenheter, som är råmaterialet för all vetenskap. För att inse Marx' verkliga uppfattning räcker det att ställa följande text ur *Kapitalets* andra utgåva jämte det stycke om metoden som finns i förordet till *Till kritiken av den politiska ekonomin*:

Visserligen måste framställningssättet formellt skilja sig från forskningsmetoden. *Forskningen har att i detalj tillägna sig stoffet*, analysera dess olika utvecklingsformer och uppsåra det inre sambandet. *Först sedan detta arbete är fullbordat*, kan den verkliga rörelsen tillfredsställande beskrivas. Lyckas detta, så att stoffets eget liv abstrakt återspeglas i framställningen, kan det komma att se ut, som om man hade att göra med en konstruktion *a priori*.⁹

Det är således uppenbart att en framställning från mitten av 1900-talet, som begränsar sig till att mer eller mindre riktigt sammanfatta de kapitel ur *Kapitalet* som skrevs förra seklet, definitivt inte är tillräcklig, inte minst utifrån själva den marxistiska metodens synvinkel. Ännu mindre giltiga är givetvis de många kategoriska uttalanden som marxismens kritiker gjort om att den är omodern "eftersom den grundar sig på vetenskaplig data från förra århundradet."

Den vetenskapligt korrekta hållningen är självklart att *försöka börja med empiriska data från dagens vetenskap för att undersöka om det väsentliga i marxismens ekonomiska teser fortfarande*

7 "I vårt land har det inte utförts något grundläggande skapande arbete inom marxismen-leninismen. Huvuddelen av våra teoretiker har varit upptagna med att om och om igen vända och vrida på gamla citat, formuleringar och teser. Vad är vetenskapen utan ett skapande arbete? Det är inte så mycket vetenskap som skolastik, övningsuppgifter för elever, inte vetenskap. Ty vetenskap är framförallt att skapa, skapa något nytt och inte upprepa det gamla." (Mikojan vid SUKP:s 20:e kongress. *Die Presse der Sowjetunion*, 1956, vol XXIII, s 559.)

8 Karl Marx, *Förord till "Till kritiken av den politiska ekonomin"*, finns på marxists.org.

9 Marx, *Kapitalet, band 1*, efterord till andra upplagan, på marxists.org. EM:s kursivering.

är giltigt eller ej.¹⁰ Det är den metod vi har försökt använda i denna bok.

Vi måste därför utfärda en varning. De läsare som förväntar sig att hitta mängder av citat från Marx och Engels eller deras främsta lärjungar kommer att vara besvikna när de stänger igen denna bok. Till skillnad från författare av marxistiska ekonomiska läroböcker har vi (med mycket få undantag) *bestämt avstått* från att citera ur de heliga texterna eller tolka dessa citat. I gengäld citerar vi rikligt ur vår tids främsta ekonomer, ekonomihistoriker, etnologer, antropologer, sociologer och psykologer, i den mån de uttrycker uppfattningar om fenomen som har samband med det tidigare, nuvarande eller framtida mänskliga samhällets ekonomiska aktiviteter. Det vi försöker visa är att det på grundval av den nutida vetenskapens vetenskapliga data går att rekonstruera Karl Marx' hela ekonomiska system. Dessutom försöker vi visa att bara Marx' ekonomiska lära gör det möjligt att på detta sätt förena mänsklighetens samlade kunskaper, och framförallt förena den ekonomiska historien och den ekonomiska teorin, precis som den är det enda som enhetligt kan förena mikro- och makroekonomiska analyser.

Den marxistiska metodens stora överlägsenhet i jämförelse med andra ekonomiska skolor består i själva verket av denna dynamiska förening av ekonomisk historia och ekonomisk teori, som den är ensam om att möjliggöra. Den marxistiska ekonomiska teorin bör inte betraktas som en färdig slutsats av tidigare undersökningar, utan snarare som en sammanfattning av en metod, av de resultat som man kommer fram till genom att använda denna metod, och av resultat som ständigt måste vara föremål för omprövning. Ickemarxistiska författare som Joseph Schumpeter och Joan Robinson har givit uttryck för en längtan tillbaka till denna förening.¹¹ Marxismen är den enda som har lyckats uppnå den. Dessutom går det inte att tänka sig den marxistiska metoden annat än som en *sammansmältning* av dialektisk rationalism med att man på ett empiriskt (och praktiskt) sätt sätter sig in fakta.¹²

Metoden måste därför vara genetiskt evolutionär, kritisk, materialistisk och dialektisk. *Genetiskt evolutionär* eftersom hemligheten hos en "kategori" inte går att avslöja utan att studera både dess ursprung och dess gradvisa förändring, som inte är något annat än en utveckling av dess inre motsättningar, det vill säga att avslöja dess verkliga natur.¹³ *Kritisk* eftersom ingen "kategori" borde "tas för given", varken kategorierna "samhälle", "arbete" och "nödvändig produktion" (uppehälle) eller kategorierna "vara", "utbyte", "pengar" och "kapital", vars hemligheter Marx själv avslöjade. För att göra det har vi ofta litat till de mycket djupsinniga om än ofullständiga kommentarer som finns utspridda i Marx' skrifter. Men ibland har vi varit tvungna att starta från ingenting.

Hursomhelst har en kritisk, genetiskt evolutionär analys av dessa "grundläggande kategorier" ställt

10 Flera författare, särskilt François Perroux, har flera gånger förkunnat att de lagar för den kapitalistiska utvecklingen som Marx upptäckte aldrig har gått att bevisa med hjälp av observationer eller statistiska data (se citatet ovan). I denna bok försöker vi visa att så inte är fallet – givetvis med utgångspunkt i Marx' egna utvecklingslagar och inte de som felaktigt har tillskrivits honom (såsom den om "absolut utarmning", ständigt sjunkande reallöner, eller andra liknande uppfattningar). Vi är nyfikna på om de officiella ekonomerna kommer att kunna tillbakavisa det material som vi har samlat i anslutning till detta, eller om de även fortsättningsvis nedlåtande kommer att förkunna att "Marx är omodern", och på så sätt avslöja samma brist på vetenskaplig noggrannhet som de pseudomarxister som inskränker sig till att upprepa siffror och exempel från förra seklet.

11 J Schumpeter, *op cit*, s 4; Joan Robinson, *The accumulation of capital*, London : Macmillan, 1956, s 56.

12 Jämför Marx' brev till Engels från 1 februari 1858: "Han [Lassalle] kommer att till skada för sig själv få lära sig, att det är en stor skillnad på att med hjälp av kritik föra vetenskapen till en punkt där den kan framställas på ett dialektiskt sätt, och att tillämpa ett färdigt abstrakt logiskt system på bara en aning om ett sådant system." (K Marx - F Engels, *Briefwechsel*, II, s 243.)

13 Jämför Hilferding: "Det som särskiljer Marx från alla hans föregångare är den samhällsliga teori som ligger bakom hans system, den materialistiska synen på historien. Inte bara därför att den innebär en insikt i det faktum att de ekonomiska kategorierna lika mycket är historiska kategorier. Denna insikt är i sig själv inte det avgörande, utan istället att det bara är genom att avslöja samhällslivets lagbundna karaktär som man kan avslöja och visa utvecklingsmekanismerna, [som man kan visa] hur ekonomiska kategorier uppstår, förändras och försvinner, och hur allt detta sker." (Hilferding, *op cit*, s 626.)

oss öga mot öga med antropologi, sociologi och socialpsykologi. För att inte avskräcka läsaren och för att inte bryta bevisföringens logiska förlopp, har vi placerat huvuddelen av denna analys i det näst sista kapitlet istället för i det första.¹⁴ Dessutom finns det en uppenbar dialektisk frestelse att studera kategorin arbete i ljuset av det socialistiska snarare än det primitiva samhället. Är det inte i sin negation, eller snarare i sin övergång, i negationen av sin negation, som man kan se naturen hos detta fenomen i hela dess prakt och fyllighet?

Slutligen är metoden *materialistisk* och *dialektisk* eftersom de ekonomiska kategoriernas yttersta hemligheter inte finns i människans huvud. De finns alltid i de sociala förhållanden som människan har tvingats upprätta för att producera sin materiella tillvaro. Och förhållandena analyseras ihop med denna tillvaro, både som en ouplöslig enhet och en motsägelsefull enhet som utvecklas under trycket från sina egna motsättningar.

Utan tvivel kommer man att invända mot författarens metod och de resultat den har lett fram till. Man kommer att säga, att han visserligen har grundat sig på den samtida vetenskapens empiriska data, men på ett selektivt sätt. Han har valt ut data som passar "hans" förutfattade system och inte *alla* data. Han har tolkat *vissa* fakta men inte *fakta*.

Denna invändning är bara giltig i så måtto som författaren verkligen har försökt undvika den barnsliga fixa idén att "skriva historien med *alla* detaljer", en tvångstanke som Anatole France så slagfärdigt förlöjligar i *Min väns bok*. Uppgiften är inte bara omöjlig ur materiell synvinkel – det skulle krävas flera människoliv för att läsa alla de böcker och källor som har med människans ekonomiska aktiviteter att göra på världens alla språk – det är också helt meningslöst.

Det har gjorts välgrundade sammanställningar på alla de olika vetenskapsgrenarnas områden. Marxister som vill studera vilka slutsatser som går att dra av de primitiva sätt på vilket jorden ägdes i medeltidens Frankrike behöver inte konsultera en massa källor för det. De kan fullt och fast lita till arbeten som Marc Blochs *Les Caractères Originaux de l'Histoire Rurale Française*.

Dessutom är det uppenbart att all vetenskap kännetecknas av att välja ut fakta, naturvetenskaperna lika mycket som socialvetenskaperna.¹⁵ Det är inte det oundvikliga urvalet av "betydelsefulla fakta" som är ovetenskapligt, utan att medvetet undanhålla (eller förfalska) experiment och observationer för att "förneka" fenomen som inte passar in i schemat. Vi har försökt undvika all sådan subjektivism.

Förvisso kan vårt försök att "av-västifiera" materialet, utom det som gäller 1800-talets kapitalism, *det vill säga att hitta de gemensamma dragen hos de förkapitalistiska kategorierna inom alla de civilisationer som har nått ett stadium av utvecklad internationell handel* verka dumdrigt. Vi har varken de språkliga eller historiska kunskaper som krävs för att lyckas med denna uppgift. Ändå är det oundgängligt, både därför att den publik som idag tilltalas av marxismen inte längre är en i

14 Se kapitel 17, avdelningarna "Alienerat arbete, fritt arbete, bortvittrande av arbetet", "Social revolution, ekonomisk revolution och psykologisk revolution", och "Människans begränsningar?"

15 "Vetenskapen är inte en samling fakta utan ett sätt att skapa ordning och därmed enhet och begriplighet åt fakta i naturen", förkunnar dr Bronowski, ordförande för det brittiska vetenskapsförbundet. (*Manchester Guardian*, 8 september 1955.) "Om jag inte tar alldeles fel är den rådande uppfattningen bland statistiker, att den teori som ska prövas avgör vilken statistisk procedur som ska användas... Det är logiskt omöjligt att, utom av en slump, föra in prövningen av teorier när man griper sig an ett problem, som en sorts biprodukt av en mer övergripande analys av fakta", säger ekonomen Metzler. (*Social Research*, september 1947, s 375.) Och ekonomerna Edey och Peacock betonar att "på de flesta av kunskapens områden är de fakta vi är intresserade av väldigt många till antalet, och de uppvisar en stor komplexitet i sina ömsesidiga förhållanden. Att i detalj känna till alla fakta som har samband med en viss studie, och kunna spåra deras enskilda förhållanden, är normalt omöjligt för en enskild person, oavsett hur flitig denne är. Under dessa omständigheter vore den normala reaktionen för allt mänskligt tänkande att, med olika stor precision beroende på person och frågans karaktär, klassificera relevanta fakta och förhållanden till ett tillräckligt litet antal kategorier för att de ska kunna förstås och bedömas tillsammans, varefter de kan användas som en grund för att avgöra världens och dess invånares natur, och kanske för att göra förutsägelser." (H C Edey och A T Peacock, *National income and social accounting*, London : Hutchinson, 1954, s 375.)

huvudsak västlig publik, och därför att de som försökt popularisera marxismen har skapat en väldig förvirring på detta område med sin teori om de ”på varandra följande stadier” som samhället antas ha gått igenom eller med nödvändighet måste gå igenom i alla delar av världen, en teori som uttryckligen tillbakavisades av Marx själv (se i synnerhet hans brev till *Otjestschestwennyje Sapinsky*, november 1877, och till Vera Zasulitj, 8 mars 1881.)¹⁶

Detta är därmed bara ett försök, och samtidigt ett utkast som kräver många korrigeringar och en inbjudan till den yngre generationens marxister i Tokyo och Lima, i London och Bombay, och (varför inte?) i Moskva, New York, Beijing och Paris att ta över bollen och med hjälp av ett teamarbete fullborda det som en enda persons ansträngningar uppenbarligen inte längre kan klara av. Om detta verk leder till dessa resultat, även i form av kritik, så kommer författaren till fullo att ha uppnått sitt mål, ty han har inte försökt omformulera eller ens upptäcka några eviga sanningar, utan bara visa hur häpnadsväckande relevant den levande marxismen är. Det är genom att gemensamt sammanställa allmängiltiga vetenskapliga empiriska data som man kommer att uppnå detta mål, mycket mer än med hjälp av bibeltolkningar eller urskuldanden.

Ernest Mandel, 1962

(Översättning från engelska, Göran Källqvist)

16 K Marx – F Engels, *Selected Correspondence* (1953), s 379, 421. [Det förstnämnda brevet finns på svenska på www.marxists.org.] Man bör dock påpeka att en del historiker i Folkrepubliken Kina sedan några år på allvar har ifrågasatt denna icke-marxistiska dogm om världsomfattande ”på varandra följande stadier”, och i synnerhet har återvänt till Marx’ teorier om ”det asiatiska samhället”. (Se speciellt artiklar av Fan Wen-lan och Jing Quan i *Neue Chinesische Geschichtswissenschaft – Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, Sonderheft 7, 1959.)